

Jan Szczepański

"Traité de Sociologie", Gaston Bouthoul, Paris 1946 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 10, 672-674

1948

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W wyniku tego książka ich odznacza się jasnością wykładu, osiągnięta wprawdzie w pewnych wypadkach przez arbitralne przesądzenie kwestii spornych. Materiał ilustracyjny i dowodowy, którego celowy i trafny dobór stanowi dużą zaletę podręcznika, rozpada się na dwa działy: materiał etnologiczny oraz dane co do współczesnych społeczeństw cywilizowanych, opatrzone obficie wykreśami, szkicami i tablicami statystycznymi. W wydaniu angielskim dane dotyczące Ameryki zostały w wielu miejscach zastąpione danymi angielskimi, co jednak dla czytelnika polskiego nie posiada specjalnego znaczenia. Jako całość książka przynosi bogaty zasób informacji o najnowszych osiągnięciach socjologii i nauk z nią związanych.

Jedną jeszcze jej zaletą jest przystępność — cecha według wyrażonej gdzie indziej opinii Ogburna niekonieczna dla pracy naukowej, tu jednak pożądana ze względu na zamierzone cele popularyzatorskie. W rozdziale omawiającym wzrost kultury znajduje się taki charakterystyczny dla stylu książki ustęp: „Zasada wzrostu może być wyrażona w języku matematyki, za pomocą wzoru:

$$y = a + bx; \text{ lub } y = e^x, \text{ lub } y = c + \frac{K}{1 + l^a + a_1 x_1 \dots}$$

Tu jednak dla naszego celu można ją wyrazić prościej w słowach dziecinnego wierszyka:

Małe krople wody, ziarenka piasku małe
Tworzą oceany i lądy wspaniałe”. (str. 517).

Podobny sposób określenia przebiegu procesów społecznych nie jest z pewnością bardzo precyzyjny. Pracy noszącej charakter podręcznika można jednak wybaczyć pewne braki precyzji, jeśli tylko unikanie skomplikowanych sformułowań nie idzie w parze z unikaniem złożonych problemów lub sztucznym ich upraszczaniem.

Studiującym socjologię książka Ogburna i Nimkoffa może oddać również usługę jako źródło bibliograficzne, do każdego jej rozdziału dołączony jest bowiem starannie zestawiony spis obejmujący szereg tytułów nowych prac socjologicznych. Dodatek na końcu książki zawiera pytania ułatwiające przyswojenie treści podręcznika i dyskusję poruszonych w nim zagadnień.

Antonina Kłoskowska (Łódź)

Gaston Bouthoul: *Traité de Sociologie*. Payot. Paris 1946, str. 544.

Literatura socjologiczna powojenna została wzbogacona szeregiem podręczników. Obok omawianych już w tym numerze podręczników amerykańskich trzeba wymienić podręcznik francuski, będący próbą usystematyzowania i przejrzystego ułożenia dla celów dydaktycznych, dorobku socjologii francuskiej. Autor tego podręcznika zajmował się przede wszystkim zagadnieniami demograficznymi i jest on również autorem rozprawy o filozofii społecznej wielkiego uczonego arabskiego z czasów średniowiecza — Ibn Chalduna.

Oto krótki przegląd treści jego podręcznika. Autor poświęca pierwszą — zresztą krótką księgę (65 stron), szkicowi **rozwoju historycznego socjologii**.

ściślej filozofii społecznej i historiozofii, śledząc pojawianie się głównych idei nauk społecznych od starożytnych filozofów greckich do połowy XIX wieku. Księga II omawia istotne sprawy socjologii: jej **przedmiot i metodę**. Spotykamy tu najpierw przegląd hipotez wstępnych, przyjmowanych przez różne szkoły. Autor zestawia różne definicje socjologii, proponowane przez wybitnych socjologów i poddaje je analizie krytycznej, dochodząc do stwierdzenia, że zadanie socjologii polega na badaniu struktur społecznych, ich elementów konstytutywnych i ich funkcjonowania. Zadanie to obejmuje kilka etapów pracy badawczej: rozpoczyna się od opisu, analizy i klasyfikacji, następnym etapem jest ustalenie korelacji przejawiających się we współistnieniu i sukcesji różnych elementów. Autor widzi jeszcze zadanie socjologii w zestawieniu wyników szczegółowych nauk społecznych: ekonomii, historii prawa, polityki, demografii, statystyki itp. Obok specyficznych zadań opisowych — nawiązując do typowych tradycji francuskich, autor widzi zadanie socjologii w tworzeniu syntezy nauk społecznych — podtrzymując w ten sposób poglądy Comte'a i Durkheima. Z kolei mamy rozważania nad definicją faktu społecznego, gdzie autor zestawia różne kryteria proponowane przez Durkheima i Tarde'a, szukając szerszej definicji uzgadniającej ich jednostronne stanowiska. Następujący z kolei rozdział o metodach dyskutuje obszernie i interesująco zagadnienie obserwacji, eksperymentu, obserwacji statystycznej, interpolacji, metody historycznej i problem praw w socjologii. Na tym kończy się księga I, zamknięta bibliografią poruszanych w niej zagadnień.

Księga III zatytułowana „**Socjologia statyczna**“ składa się z trzech części. Część pierwsza omawia **struktury społeczne**. Rozpoczynając od aspektów zewnętrznych zgrupowań społecznych rozważa różne możliwości klasyfikacji struktur społecznych. Następnie autor daje przegląd różnych struktur społecznych i omawia czynniki wywołujące spójność zbiorowości społecznych: czynniki psychologiczne, etniczne i inne. Osobny rozdział poświęcony jest zagadnieniom form hierarchii w społeczeństwach różnych typów. Część ta zamyka się rozpatrzeniem trwałości i zmian struktur społecznych. Część druga nosi tytuł **psychologia społeczna**. Po krytycznym przeglądzie poglądów różnych szkół, autor definiuje przedmiot psychologii społecznej, poświęcając dużo uwagi pojęciu świadomości zbiorowej. Osobny rozdział omawia pojęcie „umysłowości“ (mentalité) jako wytworu życia zbiorowego, a równocześnie czynnika spójności społeczeństwa. Umysłowości prymitywnej autor poświęca obszerny rozdział. Interpsychologia (psychologia oddziaływań wzajemnych ludzi w społeczeństwie) jest ostatnim zagadnieniem rozważanym w tej części podręcznika. Część trzecia tej książki dotyczy **porównania i klasyfikacji społeczeństw**. Mamy tu przede wszystkim zagadnienie możliwości porównania ilościowego przy pomocy odpowiednich technik statystycznych. Omawiając sprawy klasyfikacji autor wskazuje zagadnienie rozwoju, jako główną komplikację utrudniającą klasyfikację. Rozważa następnie możliwości klasyfikacji w oparciu o kryteria instytucjonalne i kryteria psychologiczne. Część pierwsza i trzecia księgi trzeciej uzupełnione są obszernymi bibliografiami.

Jako całość podręcznik jest nierówniej wartości. Np. książka pierwsza jest napisana ciężko i niejasno. Książka druga jest natomiast napisana znacznie lepiej i ma dużą wartość informacyjną. Podobnie część pierwszej książki III. Rozdział o psychologii społecznej jest znowu słabszy. Jest rzeczą uderzającą w całej francuskiej literaturze socjologicznej — potwierdzoną raz jeszcze na przykładzie podręcznika Bouthoula — że socjologia francuska nie może wyzwolić się z „magicznego kręgu“ myśli Durheima i Tarde'a, których wpływ, niegdyś twórczy i pobudzający, stał się, jakby pętami, utrudniającymi dalszy rozwój. Zagadnienia i pojęcia narzucone przez tych myślicieli, ciągle na nowo wywołują werbalne dyskusje i nie pozwalają na nowe pomysły twórcze. „*Traité de Sociologie*“ jest przykładem dzieła, w którym wyczuwa się ciężką i mało skuteczną walkę z dziedzictwem szkół Durkheima i Tarde'a.

Jan Szczepański (Łódź)

Emory S. Bogardus: **Sociology**. Revised Edition. New York 1946. The Mac Millan Company — Str. 567 + XII.

Omawiana książka stanowi, jak autor sam zaznacza we wstępie do jej pierwszego wydania, jakby przepracowany podręcznik, zatytułowany: Wstęp do socjologii (Introduction to Sociology), który od roku 1913 do roku 1934, tzn. do pojawienia się pierwszego wydania „Socjologii” ukazuje się w roku 1941 i jest wznawiane w latach 1943, 1944, 1945 i 1946.

To powodzenie książki świadczy o jej zaletach i użyteczności. Książka jest podręcznikiem o poziomie akademickim, a przy tym pisana jest w sposób dostępny dla przeciętnego czytelnika bodaj z wykształceniem średnim. Przyśpieszenie książki dla szerokich mas czytelników inteligentnych osiągnął autor nie tyle przez odpowiednio popularny wykład, ile raczej przez sposób opracowania zagadnień.

Jako zagadnienia centralne w socjologii wysunął autor zagadnienie grupy i osoby społecznej, co stanowi postępek tego wydania w stosunku do Wstępu do socjologii. Aby książkę uczynić bardziej zrozumiałą i interesującą, a równocześnie bardziej użyteczną, autor zupełnie świadomie (podkreśla to we wstępie do pierwszego wydania z roku 1934) ogranicza się zasadniczo do analizy tych grup, w których przeciętny czytelnik bierze aktywny udział. „W ten sposób, pisze autor, czytelnik pozna socjologię nie jako oderwany system filozoficzny, lecz jako naukę o codziennym zastosowaniu” (str. VII).

Podobnie zupełnie świadomie robi autor grupę społeczną centralnym przedmiotem badań socjologicznych. W przedmowie do pierwszego, poprawionego wydania (z r. 1941) pisze: „Grupa społeczna jako ośrodek ludzkiego współdziałania, jako podłoże procesów i zmian społecznych, na którym pojawiają się, rozwijają i dojrzewają osobowości społeczne, traktowana jest jako główny temat niniejszego wydania”.